

تأثیر قهرمان‌سازی غیرتوحیدی رسانه‌های جمعی بر تربیت کودک مسلمان از منظر قرآن و روایات

حلیمه اکبری^۱

چکیده

قرآن کریم هدف اساسی آفریش را تربیت بشر معرفی می‌کند و برای آن برنامه و مسیر را مشخص کرده است. در قرآن کریم برای این امر به الگوگیری از انبیاء و معصومین علیهم‌السلام تاکید شده است، زیرا با الگوگیری از آنان می‌توان به کمال حقیقی و سعادت رسید. مسأله الگوپردازی امروزه از مسائل مهم تربیتی شمرده می‌شود، زیرا با گسترش رسانه و مخاطبان گسترده آن، می‌توان به وضوح به تأثیرات الگوسازی که توسط آنها انجام می‌شود، پی‌برد. مسأله اصلی این تحقیق «تأثیر قهرمان‌سازی غیرتوحیدی رسانه‌های جمعی بر تربیت کودک مسلمان از منظر قرآن و روایات» بود که با روش کتابخانه‌ای و با پردازش اطلاعات به صورت توصیفی گردآوری شده است. اهمیت تربیت، اهمیت تربیت به روش الگویی، تأثیرات روش الگویی و اهمیت الگوی توحیدی از منظر قرآن و روایات به تحلیل تأثیرات الگوسازی غیر توحیدی بر روی تربیت پرداخته است.

واژگان کلیدی: الگو، الگوسازی، تربیت، روش الگویی، توحید، قهرمان‌سازی، کودک.

1. اکبری، حلیمه، فارغ‌التحصیل حوزه علمیه فاطمیه سلام‌الله‌علیها، سطح ۲، البرز، نظرآباد، ایمیل Hlymhakbry5@gmail.com، ۰۹۳۶۹۰۰۸۹۵.

مقدمه

تربیت کودک و نوجوان یکی از شاخه‌های مهم علم اخلاق است. زیرا با تربیت درست است که می‌توان زندگی فردی و اجتماعی موفق را برای آینده تضمین کرد. یکی از روش‌های مهم تربیتی، روش الگویی است. در این روش به صورت عملی و مشاهده‌ای، تربیت اتفاق می‌افتد. الگویی که به کودک و نوجوان ارائه می‌شود، شاخص‌ها و ویژگی‌هایی دارد که او را نمونه کرده است.

داشتن الگو برای زندگی و کمال لازم است. زیرا الگو، راه را رفته و تجربه کرده و به موفقیت رسیده است. انسان موجودی است که علاقه دارد زود و با خطای کمتر به هدفش برسد پس الگوگیری به او در این فعل کمک خواهد کرد. الگوهای زیادی امروزه در جامعه وجود دارد. الگوهای ورزشی، دینی، هنری و تاریخی که هر کدام مورد توجه قرار می‌گیرند. در قرآن کریم و روایات نیز روش الگویی از اهمیت به سزایی برخوردار است. قرآن از این روش برای هدایت بشر استفاده کرده است. ائمه معصومین علیهم‌السلام هم با روش الگویی سعی در هدایت داشته‌اند.

امروزه الگوهای متفاوت و متنوعی در جامعه ارائه می‌شوند که این الگوها تأثیرات مهمی بر الگوپذیران دارند. باید دید تأثیری که این الگوها می‌گذارند چگونه است و چه نتایج دارد. چون الگوهایی که در حال حاضر توسط رسانه‌ها معرفی می‌شوند بدون کاستی و تناقض نیستند، پس الگوپذیری را دچار مشکلاتی خواهند کرد. در این مقاله سعی شده به تأثیری که الگوها بر تربیت کودکان و نوجوانان می‌گذارد، پاسخ دهد.

در باب روش تربیتی الگویی، تألیفات متعددی نگاشته شده است؛ برای مثال می‌توان به مقاله «روش الگویی در تربیت اسلامی» نوشته محمدرضا قائمی مقدم که درباره روش الگویی در منابع اسلامی به تحلیل پرداخته است، اشاره کرد. این مقاله یکی از روش‌های تربیتی قرآن را روش الگویی معرفی می‌کند. عنوان «بررسی اثربخشی روش الگویی در تربیت دینی جوانان از منظر قرآن و حدیث» نوشته امیر راوک که درباره کارآمدی روش الگویی نسبت به دیگر روش‌های تربیتی است. عزیزه اخلاصی و ام فروه نقوی نیز در «مقاله نقش الگو در تربیت دینی را اساس آموزه‌های اسلامی»

به ویژگی‌های الگوی مناسب پرداخته‌اند. الگو وقتی دارای کمالاتی باشد الگوپذیر را به کمال می‌رساند؛ پس الگو باید در همه جوانب شاخص باشد.

در مقاله «نقش الگوهای اخلاقی در تربیت اجتماعی از منظر قرآن کریم» که توسط حسینعلی جان‌نثاری و سیدحسین واعظی گردآوری شده است به بررسی نقش الگوهای اخلاقی در برنامه زندگی افراد می‌پردازد، زیرا وقتی تربیت فردی صحیح انجام گیرد، زندگی اجتماعی او نیز درست خواهد بود. در مقاله «تصویر زیبایی‌شناسانه نقش الگوی تربیتی توحیدی از منظر قرآن و حدیث» حمیدرضا حاجی‌بابایی به نقش مهم الگوی توحیدی در جهان‌بینی پرداخته شده است که با بینش توحیدی زندگی دنیوی و سعادت اخروی فرد حاصل می‌شود و هدایت که هدف اصلی توحید است اتفاق می‌افتد. اما امتیاز مقاله حاضر نسبت به آثار معرفی شده پرداختن به تأثیرات الگوپردازی‌های رسانه‌ای است. در این مقاله هدف اصلی تأثیرات و اهمیت الگوپذیری رسانه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است و در نوشته‌های دیگر بیشتر به جنبه‌های عمومی الگوپذیری و روش‌الگویی پرداخته شده است.

مفهوم شناسی

ابتدا به واژه‌شناسی مفاهیم پرکاربرد مقاله پرداخته می‌شود.

الگو: واژه شناسان کلمه الگو را؛ به معنای «روبر، مدل، سرمشق، اُسوه، مثال، نمونه»^۱ به کار گرفته‌اند. در کتاب‌های فرهنگ لغات دیگر نیز به معنای «نمونه و طرح»^۲ و «سرمشق و نمونه»^۳ آورده شده است.

الگو درواقع راهنمای مسیری است که انسان‌ها برای زندگی خود انتخاب می‌کنند. این الگو انسانی است که راه را رفته و تجربه کافی دارد تا الگوپذیر را به موفقیتی که خودش به آن رسیده برساند. دیگران از الگو سرمشق می‌گیرند.

تربیت: «این کلمه مصدر ثلاثی مزید باب تفعیل می‌باشد که ریشه آن (ر ب و) است. (این کلمه از کلمات مهم و کلیدی این پژوهش است) که به؛ معنای پرورش دادن»^۴ است. در معاجم مختلف هم همین معنا برای آن نوشته شده است؛ یعنی «پرورش دادن»^۵ و «تربیت کردن کودک»^۶

تربیت توحیدی: واژه توحید مصدر باب «تفعیل» که به؛ معنای «یگانه دانستن»^۷ است. واژه توحید در لغت؛ به معنای «یکی کردن و یگانه گردانیدن»^۸ است.

در اصطلاح؛ به معنای «یکی دانستن خدا» است. تربیت توحیدی؛ یعنی «پرورش دادن کودک به روش‌ها و اصولی که به کودک از همان اول اعتقاد به یکتایی خدا پیدا کند و خدا را قدرت اصلی در

۱. دهخدا، ج ۱، ص ۲۲۱.

۲. معین، ج ۱، ص ۱۸۸.

۳. عمید، ج ۱، ص ۲۲۴.

۴. الازهری، ج ۱۴، ص ۱۹۸.

۵. ابن منظور، ج ۲، ص ۳۳.

۶. الزبیدی، ج ۳، ص ۵۳.

۷. تاج‌العروس من جواهرالقاموس، ج ۵، ص ۳۰۳.

۸. تهذیب اللغة، ج ۵، ص ۱۲۵.

جهان آفرینش بداند. با تربیت توحیدی کودک انسان در زندگی‌اش دچار شرک و شریک گرفتن برای خدا نخواهد شد.^۱

قهرمان‌سازی : واژه قهرمان؛ به معنای « قائم به امور آدمی »^۲، « از امینان شاه و خاص او »^۳ است. به معنای « وکیل یا امین دخل و خرج »، « دلاور » آمده است. قهرمان‌سازی در اصطلاح؛ یعنی « با استفاده از داستان‌ها و یا رسانه فردی را به عنوان دلاور و پهلوان معرفی کنند. که این تصور ایجاد شود که نیرومندتر و شجاع تر از این قهرمان وجود ندارد. قهرمان‌سازی یک عبارت جدید است که چند دهه‌ای هست که وارد فرهنگ مکالمه‌ها و نوشتارها شده است. »^۴

اهمیت تربیت

در اسلام، تربیت از اهمیت بنیادینی برخوردار است و هدف اصلی ارسال کتاب‌های آسمانی و بعثت انبیاء نیز تربیت صحیح انسان‌ها بوده است. تربیت، سازنده و شکوفا کننده استعداد های انسان است. و رفتارهای او را به شدت تحت تاثیر قرار می‌دهد. دین با ارائه یک چارچوب ثابت و پایدار به انسان کمک می‌کند، تا در مواجهه با تغییرات پیاپی زندگی، آرامش و تعادل خود را حفظ کند. خداوند، آفریننده انسان و آگاه به تمام نیازهای او بهترین و کامل‌ترین برنامه تربیتی را از طریق پیامبران برای بشر ارسال کرده است. تنها با تربیت دینی و الهی است که انسان می‌تواند به کمال واقعی و سعادت دست یابد.^۵

امیرالمؤمنین امام علی^{علیه السلام} در نامه‌ای به امام حسن^{علیه السلام} به زیبایی اهمیت تربیت در سنین پایین را بیان می‌کند. ایشان قلب کودکان و نوجوانان را به زمین کشت نشده‌ای تشبیه می‌کنند که آماده پذیرش هر بذری است. بنابراین، تربیت در این سن بسیار مؤثر است، زیرا کودک و نوجوان به شدت تحت تاثیر الگوهای خود قرار می‌گیرند و آرزوهای خود را در آن‌ها می‌بیند با گذشت زمان،

^۱ . دهخدا، ج ۱، ص ۱۵۷۶۶ .

^۲ . تاج العروس من جواهر القاموس، ج ۱۷، ص ۵۹۹ .

^۳ . لسان العرب، ج ۱۲، ص ۴۹۶ .

^۴ . دهخدا، ج ۲، ص ۲۱۹۶ .

^۵ . رک، اخلاصی- نقوی، نقش الگو در تربیت دینی براساس آموزه‌های اسلامی، ص ۸ .

« یقیناً برای شما در پیامبر خدا الگوی نیکویی است برای کسی که همواره به خدا و روز قیامت امید دارد و خدا را بسیار یاد می‌کند. »

پس از ایشان نیز، ائمه اطهار علیهم السلام به عنوان جانشینان بر حق پیامبر صلی الله علیه و آله، نقش الگو را ایفا کرده و مردم را به کمال هدایت می‌کردند. حتی در دوران غیبت، فقیه جامع الشرایط به عنوان رهبر جامعه اسلامی، وظیفه الگوسازی و هدایت مردم را برعهده دارد.^۱

^۱ . رک، راوک، بررسی اثر بخشی روش الگویی در تربیت دینی جوانان از منظر قرآن و حدیث، ص ۲.

جمع بندی

انسان برای رسیدن به رشد و کمال نیازمند برنامه است، که خداوند این برنامه را در قرآن کریم ارائه داده است. برنامه خداوند متعال برای انسان‌ها به صورت الگویی عملی توسط انبیاء و ائمه معصومین^{علیهم‌السلام} اجرا شده است. این الگوها با انجام برنامه الهی زندگی می‌خواهند همه انسان‌ها را به مقصود الهی برسانند. انسانی که می‌خواهد به کمال برسد باید از همان روزها و سال‌های اول زندگی‌اش مورد تربیت و آموزش صحیح الهی قرار بگیرد. پس این دوران بسیار اهمیت دارد. دوران کودکی، دوران پرورش و تربیت است.

در این دوران طبق تحقیق روانشناسان و توصیه بزرگان دین دوران طلایی تربیت است. در این دوران کودکان بسیار تأثیرپذیرند و از افراد و شخصیت‌های شاخص و مطرح الگوگیری می‌کنند. در این عصر و دوره که رسانه نقش بسیار پررنگی در ارائه الگوها دارد، ما با سیلی از الگوها مواجه هستیم که در حال ارائه شیوه زندگی مخاطب کودک و نوجوان است. از این رو در مقاله حاضر به «تأثیر قهرمان‌سازی غیر توحیدی بر تربیت کودک از منظر قرآن و روایات» پرداخته شد.

در این مقاله سعی شده که اهمیت تربیت: از نظر اسلام و روانشناسی بیان شود و تربیت در کودکی مورد توجه است و امیرالمومنین امام علی^{علیه‌السلام} در روایتی زیبا کودکی را به زمین آماده کشت توصیف می‌کند که آماده بذریابی است.

اهمیت روش تربیت الگویی: مشخص شد که روی یکی از روش‌های اصلی تربیتی در اسلام و قرآن روش الگویی است. قرآن افراد شاخص و نمونه‌های زیادی را ارائه داده است که هر کدام انسان‌های والایی بوده‌اند تأثیرات روش الگویی با پیشرفت رسانه امروزه الگوهای مختلف و متنوعی ارائه می‌شود که هر کدام اثراتی روی مخاطب کودک و نوجوان دارند و چون این الگوها ساخته انسان است پس نقص و کاستی‌هایی دارند که برای مخاطب می‌تواند گمراه کننده باشند.

تأثیرات روش الگویی: الگوها تأثیرات مختلفی روی افراد متفاوت دارد. یادگیری و تغییر در گرایش‌ها و معیار سنجش در رفتار بعضی از موارد اثر گذار هستند. الگوهای رسانه‌ای نیز اثراتی روی تغییر؛ معنای خوشبختی، قبح‌زدایی از مفاهیم زشت، تغییر عادت عاطفی، بلوغ زودرس و ترویج خشونت

دارد که وقتی بررسی شود، متوجه میزان اثرگذاری این الگوها بر روی کودکان می‌شوند، که به خاطر گسترش رسانه‌ها این اثرات گسترده‌تر و عمیق‌تر شده‌اند.

آسیب‌های روش الگویی: آسیب‌هایی از این دست عبارتند از: شخصیت‌گرایی و تقلید کورکورانه، پیروی از اکثریت، تضاد و ناهماهنگی میان رفتار و گفتار الگوها، وابستگی فکری و عاطفی به الگوها، لغزش الگوها. این آسیب‌ها هم مانند دیگر اثرات روش الگویی در افراد مختلف میزان اثرگذاری متفاوت دارند همه این موارد در قرآن و روایات مورد توجه قرار گرفته است، با این‌که امروزه روان‌شناسان تازه به این موارد دست‌یافته‌اند، اما قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام خیلی قبل‌تر به آن توجه کرده‌اند.

اهمیت الگوی توحیدی: الگو وقتی الهی باشد اثراتش نیز الهی خواهد بود. این الگوها چون لغزش و خطا و کاستی ندارند، پس یک الگوی کامل و نمونه می‌توانند باشند. رسول خدا صلی الله علیه و آله در قرآن اسوه حسنه معرفی می‌شوند، که سرمشق خوبی برای نسل امروز و آینده خواهند بود. که پس از ایشان، ائمه معصومین علیهم‌السلام نیز با این عنوان یاد می‌شوند. با الگوسازی و الگوگیری مناسب می‌توان زندگی فردی و اجتماعی توحیدی داشت. از آنجایی‌که امروزه امام معصوم علیه‌السلام در دسترس نیستند، پس این بزرگان و علمای دین هستند که باید از آنها الگو گرفت و برای زندگی و جامعه پس از ظهور آماده شد.

منابع

* قرآن کریم، ناصر مکارم شیرازی.

* نهج البلاغه، شریف رضی، محمد بن حسینی، محمد دشتی.

۱. آمدی، عبد الواحد بن محمد، ۱۳۶۸ ش، غررالحکم و دررالکلم، دار الکتاب الاسلامی، قم، بی تا.
۲. ابن منظور، محمد بن مکرم ۱۴۱۴ هـ لسان العرب، دار صادر، بیروت، بی تا.
۳. آلازهری، محمد بن احمد، بی تا، تهذیب اللغة، دار إحياء التراث العربی، بی جا، بی تا.
۴. ابن بابویه، محمد بن علی، ۱۳۶۳ ش، من لایحضره الفقیه، النشر الاسلامی، قم، بی تا.
۵. اسماعیلی یزدی، عباس، ۱۳۸۵ ش، مام فضلیت ها، مسجد مقدس جمکران، قم، سوم.
۶. بحرانی، هاشم بن سلیمان، ۱۴۱۵ هـ البرهان فی تفسیر القرآن، واحد تحقیقات اسلامی، بی جا.
۷. حمیدی، عبدالله بن جعفر، ۱۳۷۱ ش، قرب الإسناد، مؤسسه آل البيت، قم، بی تا.
۸. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۹۰ ش، فرهنگ لغت دهخدا، دانشگاه تهران، تهران، بی تا.
۹. الزبیدی، المرتضی، بی تا، تاج العروس من جواهر القاموس، دار الفکر، بی جا، بی تا.
۱۰. طبرسی، علی بن حسن، بی تا، مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، مکتبه الفقیه، نجف اشرف، بی تا.
۱۱. عمید، حسن، ۱۳۶۴ ش، فرهنگ عمید، انتشارات امیرکبیر، تهران، بی تا.
۱۲. عباسی ولدی، محسن، ۱۳۹۴ ش، من دیگر ما، انتشارات آیین فطرت، بی جا، چاپ ۱۳.
۱۳. عبدالهی، ابراهیم، ۱۳۹۶ ش، مهدی باوری در کودکان، مرکز تخصصی مهدویت، حوزه علمیه قم، بی تا.
۱۴. قرائتی، محسن، ۱۳۸۸ ش، تفسیر نور، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، بی جا، بی تا.
۱۵. معین، محمد، ۱۳۸۶ ش، فرهنگ معین، انتشارات آدنا، چاپ ۴.
۱۶. مکارم شیرازی، ناصر، ۱۳۷۴ ش، تفسیر نمونه، دار الکتب الاسلامیه، تهران، بی تا.

۱۷. ____، ____، ۱۳۸۴ش، اخلاق در قرآن، مدرسه امام علی بن ابی طالب ^{علیه السلام}، قم، چاپ ۲.
۱۸. مطهری، مرتضی، ۱۳۹۰ش، مجموعه آثار، صدرا، بی جا، بی تا.
۱۹. مهدی زاده، حسین، ۱۳۸۵ش، الگوشناسی، صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران مرکز پژوهش های اسلامی، قم، بی تا.
۲۰. اخلاصی، عزیزه، نقوی، ام فروه، (۱۴۰۱ ش)، «نقش الگو در تربیت دینی براساس آموزه های اسلامی» فصل نامه علمی تخصصی مطالعات پژوهشی زنان، پنجم، ۱۶.
۲۱. بنکدار، هدی، (۱۳۸۵ ش)، «نقش و جایگاه الگوها در تربیت اخلاقی»، فصل نامه راه تربیت، دوم، یک.
۲۲. خواجهوی بازمانده، ودیگران، «تربیت کودکان و نوجوانان با روش الگویی با تاکید بر سیره معصومین علیه السلام»، همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، سیزدهم.
۲۳. راوک، امیر، (۱۴۰۰ش)، «بررسی اثر بخشی روش الگویی در تربیت دینی جوانان از منظر قرآن و حدیث»، مجله پژوهش و مطالعات علوم اسلامی، سوم، ۲۹.
۲۴. عرب مقدم، نرگس، گرگی، عباس، جمشیدی، بهنام، شیخ الاسلامی، راضیه، (۱۳۹۴ش)، «شناسایی الگوهای جوانان و نوجوانان و عوامل زمینه ای موثر بر آن»، مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۴، ۲۸.
۲۵. قائمی مقدم، محمدرضا، (۱۳۸۹ش)، «روش الگویی در تربیت اسلامی»، مجله معرفت، شماره ۶۹.
۲۶. بیان معنوی علیرضا پناهیان، www.Panahian.net.
۲۷. کتابخانه قائمیه، www.ghbook.ir.
۲۸. کتابخانه مدرسه فقاقت، www.lib.eshia.ir.
۲۹. پرتال جامع علوم انسانی، www.ensani.ir.
۳۰. پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، WWW.SID.ir.
۳۱. نرم افزار جامع الحادیت نور، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)، (۳، ۲، ۴).
۳۲. نرم افزار قرآن نور، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور)، نسخه ۵۲ (۱، ۴۰۰).